

6. [https://www.anl.az/down/meqale/amea_fs/2021/01/766666\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/amea_fs/2021/01/766666(meqale).pdf)
7. https://www.researchgate.net/publication/341214856_KONSEPTUAL_METAFORA

İNGİLİSDİLLİ QƏZET DISKURSUNDA DİLİN FEMİNİSTİK TƏNQIDI İDEYALARININ İNİKASI (Addressiv məcaz dil elementlərinin təmsalında)

Mələk Muxtarova

Azərbaycan Dillər Universiteti

malakabbf@gmail.com

Məlum olduğu kimi, gender linqvistikasının üçüncü mərhələsi Robin Lakoff, Luiza Puş kimi dilçilərin araşdırmaları ilə əlamətdardır. Bu mərhələdə “dilin feministik tənqidi” konsepsiyası XX əsrin əvvəllərində təsbit edilən androsentrizmin (dildə əksini tapan “kişi mərkəzçiliyin”) ifşası ideyalarının yeni keyfiyyət səviyyəsinə keçirdi. Xatırladaq ki, Ş.P. Gilman tərəfindən irəli sürülmüş androsentrizm istilahı [9] əksər insan dillərində gender asimmetrikliliyinin əksini tapması ideyasına söykənir. R. Lakoff da öz linqvistik araşdırmalarında ingilis dilində, eləcə də ümumiyyətlə, elmə məlum olan dillərin, demək olar ki, hamısında ölçü vahidi kimi kişi cinsinin götürüldüyünə diqqət çəkmiş və bunun islah olunmadığı təqdirdə dilin təfəkkür mexanizmlərinə təsiri prinsipinə uyğun olaraq, dildəki gender asimmetrikliliyinin cəmiyyətdə də özünü aktiv şəkildə biruzə verəcəyini əsaslandırmışdır [6]. L. Puş da üçüncü mərhələdə gender linqvistikasının inkişafına böyük tövələr vermiş və dildəki qadına yönəlmiş təkabbur faktlarının islah edilməsinin vacibliyini bəyan etmişdir. Dilçi kanonikləşmiş məşhur bibleizmindəki “*Bütün insanlar qardaşdır*” – ifadəsinin feministik və anti-androsentrik alternativini bəyan etməklə “*Bütün insanlar bacı olacaqdır*” – tezisini ortaya atmışdır [10]. Sözsüz ki, bu ifadə İncil mətninin yenidən yazılışını, redaktəsini hədəf almır. Sadəcə olaraq, dildəki feminitivlərin işlənmə mövqeyinə daha həssas yanaşmanı təşviq edir və bir sıra vəzifələrin qadın alternativinin olmamasının gender asimmetrikliliyinin təzahürü olduğunu bəyan edir. Müasir ingilisdilli qəzet diskursunda aparılan gender mövzulu araşdırmaların hətta ən ümumi təhlili onu deməyə imkan verir ki, dilin, məhz kişilərin dünyanın dil mənzərəsi prizmasından semantik strukturlaşması reallığı günümüzədək hələ də həll edilməmiş qalmışdır və hələ də bu problem media diskursunda qızğın müzakirələrə yol açmaqdadır [3]. Dilin feministik tənqidi konsepsiyasının Avropa ictimai şüurunu və bu şüurun ən operativ inikasedici güzgüsü olan, cəmiyyət dəyişimlərinin ən dinamik barometri sayılan media diskursundakı təsirinin izlənməsi onu deməyə əsas verir ki, artıq qadınlarla bağlı aşağılayıcı, küçümsəyici söz və ifadələrə (o cümlədən, məcaz dil elementlərinə) yer verilməsi halları ciddi ictimai qınaq, siyasi korrektlik senzurası ilə qarşılaşır. Nümunəyə diqqət edək: *Women have fought to be called “women” not “babes” or “dolls”* [2]. Göründüyü kimi, burada qadınların “körpə” və ya “oyuncaq” anlamlarını ifadə edən məcaz dil elementləri vasitəsi kimi alternativ adlandırılması praktikasına etiraz edilir.

Maraqlısı odur ki, ingilisdilli media diskursunda qadına xitabət fərqli meliorativ mahiyyətli xitablardan istifadə taktikalarının müzakirəsi zamanı vurğulan ki, yuxarıda sadalanan məcaz dil elementlərinin (*babe, doll*) kənar şəxslərə (həyat yoldaşı, övladı, sevgilisi olmayan şəxslərə) müraciətdə istifadəsi hallar verbal seksual zorakılıq kimi, yəni verbal harassment aktı kimi dəyərləndirilə bilər

[5]. According to the Equal Opportunities Commission, **sexual harassment** "is unwelcome physical, verbal or non-verbal conduct of a sexual nature". That includes calling colleagues "**darling**", "**babe**" or "**hon**". Even when used indiscriminately in a same sex office, such terms of endearment can cause offence [1]. Nümunədə yer alan *hon* adressivi *honey* "bal" sözünün qısaldılmış variantıdır ki, bu da gastronomik mahiyyətli metaforikləşmədən xəbər verir. *Don't call me babe. In the workplace, terms of endearment can cause offence* [1]. Burada maraqlı cəhət ondan ibarətdir ki, qadınlara xitabən verbal abyuz kimi dəyərləndirilə bilən müraciət formalarının tənqidinə yer vermiş müəlliflərin böyük əksəriyyəti, məhz qadın jurnalistlərdir. Bu da öz növbəsində həmin müəlliflərin dilin feministik tənqidi mövqeyinə yaxın mövqeyə malik olduğunu və ya ən azından, qadınlara qarşı gender asimmetrikliliyi kimi dəyərləndirilən bu məcaz dil elementlərindən istifadə hallarına həssaslığı ilə əlaqələndirilə bilər. Gender asimmetrikliliyinin verbal kommunikasiya prosesində aktiv şəkildə təzahür tapdığını tənqid edən müəlliflər analoji məcaz dil elementlərinin kişilərə müraciətdə istifadəsinin qeyri-mümkünlüyünə, praktikada belə halların yerli-dibli mövcud olmamasına diqqət çəkirlər. *What would a man think if a girl came up to him and said, 'Hey, big pecs' or 'Hi, stud'? I don't think there's any work setting where that sort of language is appropriate*" [1]. Bu iqtibasda istifadə edilən məcaz dil elementləri sırf okkazional mahiyyət kəsb etməklə, heç bir işləkliyə malik deyillər. Onu da qeyd edək ki, birinci halda müəllif sinekdoxa mahiyyətli məcaz dil elementindən, ikinci halda isə zoometaforizm mahiyyətli məcaz dil elementindən yararlanmışdır.

Göründüyü kimi, dilin feministik tənqidi nəzəriyyəsinin yaradıcı və ardıcılarının ifşa etdikləri verbal manipulyasiya halları ən fərqli aspektlərdən günümüzədək hələ də öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır. Dilin feministik tənqidi ideyalarının ingilisdilli qəzet diskursunun ən dərin qatlarındakı sirayət etməsinin parlaq örnəyi kimi, qadın yazarların qadına yönəlmiş addressiv variantları sırasında hətta peyorativ leksikanın işləkliyini məqbul hesab etdikləri halda, gender asimmetriyasını əks etdirən məcaz dil elementlərinin istifadəsinə qəti dözümsüzlüyünü nümunə kimi göstərə bilərik. *You can call me a girl, a hoor, a lady, preferably not a bitch – just never let me hear you use the word babe* [3]. Göründüyü kimi, dildə əksini tapmış gender asimmetrikliliyi ilə mübarizə dalğasında ortaya çıxmış dilin feministik tənqidi nəzəriyyəsi hələ də öz aktuallığını qoruyub saxlamaqdadır. Təsədüfi deyil ki, gender dilçiliyinin bu mərhələsinin ən həlledici kitablarından biri sayılan, nəzəri platform mahiyyətli R. Lakoffun "Dil və qadının yeri" (Language and Woman's Place) adlı araşdırmasının otuz illiyinə həsr olunmuş məqalələr məcmuəsində R. Lakoffun özü də və bir çox başqa təhlilçilər də R. Lakoffun işıqlandırdığı problemlərin hələ də öz aktuallığını itirmədiyini əyani şəkildə əsaslandırmışlar [7]. Gender linqvistikasının üçüncü mərhələsində feminist dilçilər mötəbər vəzifələrin adlarının qadın alternativ olmadığı halda, aşağı səviyyəli işlərin, məşğuliyyət növlərinin feminitivlərinin geniş işləklik qazanmasının da gender asimmetrikliliyinin təzahürü olduğunu vurğulamışlar. Məsələn, ingilisdilli qəzet diskursunda yüngül əxlaqlı və ya sosial məsuliyyəti aşağı olan qadınların fəaliyyətinin adlandırılması üçün istifadə edilən metaforanın kişi analoqunun olmaması haqqında bəhs edilən maskulin dil faktorunun təsir izi kimi dəyərləndirilə bilər. "*Or did you mean a lady of the night? Perhaps you meant a lady of ill repute?*" [8].

Məruzə çərçivəsində təhlil etdiyimiz nümunələr əsasında şahidi olduğumuz kimi, habelə dissertasiya araşdırmamız çərçivəsində izlədiyimiz çox sayda nümunə timsalında təsbit etdiyimiz kimi, gender linqvistikasının hələ ötən yüzilliyin 70-ci illərində ifşa etdiyi gender asimmetriyası məqamları hələ də gendologiyanın gündəmindən kənarlaşdırıla bilinməyib. Sepir-Uorf nəzəriyyəsinin dilin təfəkkürə təsir etmək iqtidarında olması hipotezinin işləkliyindən çıxış etsək, hələ də bir

sıra məqamlarda ictimai təfəkkürün androsentrizmin rudiment formalarının toksik mahiyyətinin təhlükəli olduğu görünməkdədir.

Açar sözlər: İngilisdilli qəzet diskursu, məcaz dil elementləri, gender asimmetriyası, dilin feministik tənqidi, addressivlər.

Ədəbiyyat

1. Ahsan T. (2006). Don't call me babe. The Guardian.
<https://www.theguardian.com/money/2006/jun/05/careers.theguardian5>
2. Are Women Being Erased? The New York Times, 9 July 2022.
<https://www.nytimes.com/2022/07/09/opinion/letters/women-erased.html>
3. Bathurst B. (2003). Just call me... The Guardian, 4 July 2003.
<https://www.theguardian.com/world/2003/jul/04/gender.uk1>
4. Burgen S. (2020). Masculine, feminist or neutral? The language battle that has split Spain. The Guardian, January 19. <https://www.theguardian.com/>
5. Corrieri M. (2023). How to Understand When a Guy Calls You Babe: 6 Reasons. 17 March.
<https://www.marriage.com/>
6. Lakoff R. (1975). Language and Women's place. New York: Harper and Row, 115.
7. Lakoff R.T. (2004). Language and Women's place. Text and commentaries.
https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/566290/mod_resource/content/1/Lakoff-
8. Minter H. (2015). Bic advertising: look like a girl; market your company like a 1970s misogynist. The Guardian, 12 August. <https://www.theguardian.com/>
9. Gilman C.P. (1911). The Man-Made World: or, Our Androcentric Culture.
<https://www.gutenberg.org/files/3015/3015-h/3015-h.htm>
10. Кириллина А.В. (2015). (Язык и пол (гендерная лингвистика). Открытые лекции МГПУ 2014-2015, 5 марта. <https://www.youtube.com/watch?v=tJQg35sg-4o>

ƏHMƏD BƏY AĞAOĞLU VƏ “DİFAİ” ÖZÜNÜMÜDAFİƏ TƏŞKİLATI

Afiq Nadirov

Azərbaycan Universiteti

aphig.nadirov@gmail.com

XX əsrin əvvəllərindən etibarən Qafqazda milli kimlik məsələsinin mücahidlərindən biri olan Əhməd bəy Ağaoğlu (o zamankı adı ilə Ağayev) Qafqazda milli ədavət məsələsinin olub-olmamasına dair yazılarla geniş çıxış edirdi. Ə. Ağaoğlu hər nə qədər də Qafqazda milli ədavətin olmadığını ön görməyə çalışsa da, tarixi gedişatların nəticəsi onun bu fikirdə yanıldığını isbat etdi. 1905-ci ilin fevral ayından başlayan erməni-müsəlman davası Ə. Ağaoğlunu vətənpərvər bir şəxs kimi çox narahat edir, bu məsələnin həllində daim mübarizə aparmağa sövq edirdi. O, dəfələrlə millətlər arasında ədavətin aradan qaldırılmasına can atmış, Tiflisdə aparılan danışıqlarda bunu müdafiə etmişdir. Lakin Qafqazda baş verən bu cür ardı-arası kəsilməz terror aktları, türk-müsəlman əhalisinə qarşı terrorçuluq fəaliyyəti Ə. Ağaoğlu başda olmaqla bir sıra ziyalıları yerli özünümüdafə təşkilatı yaratmağa vadar etdi. Qarşı tərəfin Qnçak, Daşnaksütyun və Armenakan kimi terrorçu xislətli